

MUHAMED A. MUJIĆ

PRILOG PROUČAVANJU PROŠLOSTI VITINE

O Vitini kod Ljubuškog, koja je za vrijeme osmanske vlasti u ovim krajevima, zajedno sa Ljubuškim, predstavljala jednu važnu stratešku tačku zapadne Hercegovine prema Mlečanima,¹ malo znamo. I ono istoriskih podataka što je dosad poznato o ovom mjestu, potječe s početka XIX vijeka.²

Među turskim istoriskim materijalom, koje je porodica Kasima Gujića, publiciste, ustupila Sreskom narodnom odboru u Ljubuškom, nalazi se i jedan hudžet kadije iz Babai Atika³ iz 1670. (1081 g.) kojim Neslihana, kći Selima, kapetana⁴ svome mužu Zulkifar-agi poklanja neke nekretnine u Vitini, koje je ona naslijedila. Ovaj hudžet predstavlja jedan od najstarijih turskih istoriskih dokumenata o Vitini, sačuvanih u našim krajevima. Osim toga on pruža nekoliko interesantnih podataka, pa ćemo na osnovu njih i još nekih drugih podataka pokušati osvijetliti neka pitanja iz prošlosti ovog kraja.

Dokumenat je kaligrafski napisan talikom izvanredno dobrim mastilom, da se i danas bez ikakve teškoće može čitati. Iznad teksta hudžeta nalazi se klauzula Ahmeda, kadije iz Babai Atika, koji izdaje ovaj hudžet, a prema njoj klauzula gabeoskog kadije Abdulaha. Ispod jedne i druge klauzule otisnut je pečat dotičnog kadije, kao dokaz autentičnosti dokumenta. Otišak je jasan i čitljiv.

Prevod hudžeta glasi:

Legalizujem tekst ovog dokumenta o davanju i primanju poklona. Ja, ubogi Ahmed, kadija u Babai-Atiku — neka mu se oprost!

Pečat: Ti, čije su dobrote skrivene, spasi me od onoga od čega strahujem. Njegov sluga Ahmed

Ja sam pregledao tekst ovog dokumenta kako ga je on (kadija iz Babai-Atika) izdao. Napisao ju je potrebni njegovoj slavi Abdulah, kadija u Gabeoskom kadiluku — neka mu se oprost!

Pečat: Sluga Abdulah

¹ U Kronicu O. Pavla Šilobadovića o četovanju u Primorju 1662—1682, koju je objavio fra Stipan Zlatović između ostalog stoji: »1686 mjeseca januara na 19. naša vojska otiđe na Vitinu, 7 stotina ljudi, opale svu Vitinu, ali ne mogli kula, zašto Turci biju iznutra, ter nesmiše pristupiti. Dog naše male živine 300, goveda 100, konja 20, sužanja oliti čeljadi 15, jednoga čovika ubiju iz puške, naši svi zdravo«. (Starine XXI. str. 113).

² Kasim Gujić, Vitina, najromantičnije mjesto zapadne Hercegovine, Kalendar »Napredak«, Sarajevo, 1939, str. 164—167.

³ Babai-Atik, odnosno Eski Baba kadiluk, nalazio se u Jedrenskom vilajetu, u Sandžaku Krk Kilise, sa sjedištem u istoimenom mjestu (Šemsudin Sami, Kamus el-Alam, Istanbul, 1306, sv. II, str. 1178).

⁴ Moguće da je ovdje riječ o Selimu, gabeoskom kapetanu, koji se u dokumentima spominje od 1620—1630 g. (Hamdija Kreševljaković, »Kapetanije« u rukopisu).

Povod pisanju (ovog) dokumenta je ovo:

Stup velikana i uglednika Ebu Bekir-beg, sin umrlog Ibrahim-paše, koji je opunomoćenik ponosa čestitih žena, gospode Neslihane, kćeri Selima, kapetana, iz sela Dugundželu, Babai-Atik kadiluk, da daje izjavu o poklonu, a čije je punomoćstvo dokazano svjedočenjem Ebu Bekir-bega i Mahmud-age, sina Mustafagina u prisutnosti nosioca ovog dokumenta ponosa ajana, Zulfikar-age, sina Mehmedova, supruga spomenute gospode Neslihane, na osnovu punomoćstva dao je ovu punovažnu i na zakonu osnovanu izjavu:

»U selu Vitini, koja se nalazi u Rumeliskom vilajetu,⁴ u Gabeoskom kadiluku, imam nekretnine, koje sam naslijedila. Bašču, koja je poznata pod nazivom »Velika bašča«, čije su međe poznate u selu Vitini, koja je sve dosad, od ovog poklanjanja bila u potpunom moje vlasništvu i jednu prizemnu kuću koja se u njoj nalazi; četiri mlinska kola, koja rade pod jednim krovom na rijeci Vitini, koji su poznati pod imenom »Donja mlinica«; jedan mulk-vinograd od 30 motika loze poznat pod nazivom »Veliki vinograd«, čije se međe znaju, a koji se nalazi u blizini spomenute mlinice; mulk-pašu, čija se površina zna, poznatu pod imenom »Mala paša«, koja se nalazi u blizini spomenutog sela, s gajem koji se u njoj nalazi; jedan čajir, poznatih međa, koji se veže i neposredno dodiruje sa spomenutom baščom; i tri mulk-čajira, poznatih međa, koji se nalaze u selu Dolima,⁵ spomenuti kadiluk; sve je te objekte moj vlastodavac spomenuta gospođa Neslihana, nakon što je od njih ostupila punovažnim i na zakonu zasnovanom aktu, poklonila, u vlasništvo prenijela i uručila spomenutom svome suprugu Zulfikar-agi. A ovaj je, budući da ne postoji zapreka za davanje i primanje ovog poklona, razne objekte gore spomenute istovremeno prihvatio kao poklon i primio ih. Ubuduće, bašča, kuća, mlinica, vinograd, paša, gaj i čajiri, koji su navedeni, vlasništvo su imenovanog Zulfikar-age, stečeno na osnovu poklona i neka njime slobodno raspolaze.«

Spomenuti Zulfikar-aga, u čiju je korist data ova izjava, potvrdio je (prihvatio) pred sudom i na osnovu punomoći na objašnjeni način od strane opunomoćenog imenovanog Ebu Bekir-bega, ovaj je dokumenat o tom napisan.

Tako je teklo i napisano 15 džumad-el-ula 1081 = 30. septembra 1670.

Prisutni:

Hasan-čehaja, zvani Zulfikar-aga zade; Isa-aga, zvani Musa-aga zade; Ismail-aga, zvani aga zade; Ishak-aga, njegov brat; Redžap-beg, vojnik; Redžep-halifa, imam u džamiji u Dugundželu; Hasan-čelebi, sudski čehaja; Sudski glasnik Mustafa-baša, sin Abdije; i drugi prisutni

U tekstu ovog hudžeta izričito se spominje da je 30 septembra 1670 godine Vitina bila u sastavu Gabeoskog kadiluka. Međutim, Kasim Gujić je pisao: »Za turskog vladanja Vitina je spadala kotaru Gabeli u političkim stvarima, a sudu imotskom (kadiji) u sudskim stvarima, što se utvrđuje ispravom imotskog kadije Omera, sina Nezirova, od 8 kolovoza 1670 (21 rebiulevela 1081 g.).«⁶ Mi sumnjamo u tačnost ovih navoda, jer naš dokumenat očito pokazuje da je Vitina nakon nepuna dva mjeseca od ovog datuma bila u sastavu Gabeoskog kadiluka i da je gabeoski

⁴ Pod Rumeliskim vilajetom u posljednje doba osmanske vlasti podrazumjevale su se balkanske zemlje uopće. (Šemsudin Sami-Kamus el-Alam sv. 3, str. 2376).

⁵ U tekstu stoji Doljan. Mi smo mišljenja da se ovaj izraz odnosi na selo Dole. Na to nam ukazuje konstrukcija same riječi: Dol (naša riječ) i persijski nastavak za plural »an«.

⁶ Kalendar »Napredak«, 1939, str. 164.

آخر في هذا الكتاب من الجهد والآثار

مع لذي وانا الفقير عبد القادر
بيباي عتيق عتيق

معلق نظر على ما هو كذا
عانته رفقاً بقصد غلب
عق

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
 هذا هو حق قضائنا مع روكنا نام قر ساكنه زرين فخر المحمداً شيخنا ابي عبد الله مسلم قنود انما خاتون اولاده
 هبة البسيه اتراره وكيل اولاد زنده نيلنا خاتون باه و نوح البشوت قنود شائنا عارفا اولاد ابو بكر
 اجندرم محمد داغابن مصطفی انما هم كمنه زنده دكرى ايلو كالتى بانه اولاده اصحاب العزوات ان
 ابو بكر بيك ايلو اجرام ابراهيم پاشا حافظ بنده الحقا بینه عرومه شائنا خاتون كمنه زنده عكوج اولاد ابراهيم
 ذوق القنار عابن محمد محمدره بالوكال اقرار صحيح شرح قنود اولاديت دم ايلنده قنود قنود قنود
 و تينده نام قرده اطلاق موردتم اولاد الی هذا الا ذكرى ابي عبيد نك صدر زنده دكرى ساكنه
 منسلك اولاد قرده و تينده معلوم احمدر ديكو كمانج و ديكله شمره شعرا اولاد باغچن و انچه اولاد
 بر باغچن نزلين زنده شائنا خاتون دكرى ديكله شمس اولاد عرومه و تينده اولاد زنده رهام اجنده ديار درت
 دكرى و دكرى من عرومه زنده واقع معلوم احمدر ديكو كمانج و ديكله معروف اولاد قرده ايلو قرده كمانج
 زنده قرده زنده واقع كوچك مهر ديكله شمس معلوم المقدار ملك مرعانه انچه اولاد
 قنود سيد دكر اولاد باغچن متصل ملاق معلوم احمدر در قنود جمارين زنده قضاه عرومه زنده ايلانام
 زنده واقع معلوم احمدر واقع قنود ملك جمارين موكلم عرومه نيلنا خاتون زنده معلوم اولاد القنار
 اغايه بعد القنود نيلنا شمس عرومه ايلو نيلنا قنود اولاد باغچن ايلانام دكرى عرومه ايلانام
 ايسا مشفق اولاد باغچن عرومه اولاد و اخر حالده مجلس من حرم اتساب و قنود اولاد معلوم
 مسبق ايلانام اولاد باغچن نزل و دكرى من باغچن و عرومه جمارين معلوم اولاد القنار ايلانام ايلانام
 كينيات كمنه زنده اولاد دكره موكلم عرومه ابو بكر بيك منوال مشروخ اولاد بالوكال
 اولاد كمنه زنده اولاد القنار ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام
 كمنه زنده اولاد جمارين ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام
 حرم اولاد القنود ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام
 بنده القنار ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام
 حرم اولاد القنود ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام ايلانام

kadija kao nadležan sudski organ i stavio svoju klauzulu na ovaj huđzet. Žao nam je da Gujić nije objavio tekst njegovog dokumenta ili da je bar spomenuo gdje se dokumenat nalazi.

Na prvi mah izgleda čudno, da je Vitina, koja se nalazi neposredno uz Ljubuški (udaljena 7 km sjeverozapadno) spomenute godine bila u sastavu Gabeoskog, a ne u Ljubuškom kadiluku. Međutim, istorijski materijal pokazuje, da od uspostavljanja osmanske vlasti u ovom kraju do početka četvrtog decenija XVIII vijeka stalno nije postojao zaseban Ljubuški kadiluk, nego je kroz cijelo to vrijeme Ljubuški sa najbližom svojom okolinom uglavnom pripadao susjednim kadilucima. Vojni interesi diktirali su da se od pada ovog dijela Hercegovine pod Osmanlije ovaj sektor pretvori u jedan pogranični utvrđeni pojas, s koga će se uspješno moći voditi osvajajući ratovi po Dalmaciji i da kasnije pri povlačenju Osmanlija iz Makarskog Primorja ovo bude jedan čvrst bedem, o koji će razbijati navale susjednih Mlečana. Zato je Ljubuški kroz cijeli taj period ostao samo kao jedna važna strateška tačka i utvrda. Istina, u njemu je bilo i naselje, kao što je to bio slučaj i kod mnogih bosansko-hercegovačkih utvrda, ali koje baš iz spomenutih razloga nije imalo uslove da se razvije u jedan grad, koji bi mogao postati sudsko-administrativni centar ovog kraja. U nekoliko istorijskih podataka iz ovog vremena, koji se odnose na Ljubuški, upotrebljuje se samo riječ *tvrđava* (qal'a), kao apozicija od riječi Ljubuški, dok smo iz tog vremena naišli samo na jedan dokumenat, u kome se kao apozicija upotrijebila riječ *grad* (medine ili kasaba), kao što je to redovna pojava u istorijskim dokumentima, koji se odnose na gradska naselja.

Tako Vučjaković Nesuhaga, mostarski kapetan u svojoj zakladnici (vakufnama) s kraja 1564 godine spominje, da je sagradio džamiju u *tvrđavi* u Ljubuškom (fi qal'ati Lubuška).⁷

Mustafa-buljukbaša, stanovnik ljubuške tvrđave, u ratnoj zoni (Dar-ul-cihad kal'a-i Lubuška sakinlerinden) 15 februara 1670 godine (24 ramazana 1080) mostarskom sudu je tužio Muhameda, buljukbašu, pandura u nahiji Bročno, mostarski kadiluk, koji je sa svojim ljudima prije četiri mjeseca u borbi sa neprijateljem zarobio jednog neprijatelja i pustio ga na slobodu kad se ovaj otkupio za 12.000 akči. Budući da spomenuti Muhamed-buljukbaša nije htio Mustafi-buljukbaši i njegovim drugovima isplatiti dio od te otkupne sume, koji im pripada, to su oni podnijeli ovu tužbu protiv spomenutih. Optuženi Muhamed buljukbaša se branio tvrdeći, da su ovog neprijatelja zarobili neki seljaci iz Dragniča i da su ga njemu i njegovim ljudima poklonili. I nakon provedene sudske istrage mostarski kadija donosi odluku, kojom se odbija tužba Mustafe-buljukbaše i njegovih ljudi, kao neosnovana.⁸

Dr. Franjo Rački objavio je jedan opis Bosanskog pašaluka na talijanskom jeziku, za koji smatra da potječe iz mletačko-dalmatinskih izvora, ali se oslanja na turske podatke, osobito u pogledu statistike. U ovom opisu, za koga Rački misli da je sastavljen poslije 1624 godine, a svakako u vrijeme posljednjih decenija prve polovine XVII vijeka o Ljubuškom stoji ovo:

Gliubisih, fortezza sopra una collina, et tutto in torno pianura con borgo sotto, di case nro 200, ville incirca nro 50, homini da fatti tra tutti posono ridur nro 300.⁹

⁷ Ovjeren prepis vakufname u Vakufskoj direkciji u Sarajevu.

⁸ Orijentalni institut, sidžil br. 2, str. 13.

⁹ Dr. Franjo Rački, Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskog pašaluka, Starine, XIV., str. 178.

I ovaj podatak dokazuje, da se Ljubuški prvenstveno smatrao tvrđavom, a ne gradom.

Uz ova tri jaka podatka da se Ljubuški u XVI i XVII vijeku tretirao kao tvrđava, imamo i jedan slabiji podatak iz oktobra 1632 (rebi-ul-ahar 1042), u kome se spominje, da je Mustafa-halifa 400 akči dužan Aliji, iz grada Ljubuškog.¹⁰

Šteta je da nam poznati osmanski putopisac Evlija Čelebija, koji je kroz Hercegovinu proputovao 1664 g., nije ostavio nikakva spomena o Ljubuškom. Na povratku iz Gabele prema Mostaru on je bio izrazio želju, da proputuje kroz Ljubuško područje, ali ga u Gabeli od tog odvratit će rekavši, da tamo ne ide, jer je došlo do velike pobune kršćana i Evlija tako odusta od svog putovanja u Ljubuški.¹¹

Mada nam Evlija Čelebija nije dao nikakva opisa samog Ljubuškog, ipak nam je, iako samo nuzgredno, dovoljno rekao o vojnoj ulozi ove tvrđave i njenog stanovništva: »S onu stranu rijeke od ove tvrđave žive stanovnici naše Ljubuške tvrđave, koji su se momentano pobunili.«¹²

Osim toga i sami putopisac je kroz nekoliko dana imao priliku da vidi svu žestinu Ljubuškog fronta. Prilikom bajramske molitve, u Mostaru, kojoj je prisustvovao i Evlija Čelebija, gradom se munjevitom brzinom proširi vijest da je okolina Ljubuškog ugrožena od ljubuških kršćana. Odmah se građanstvo podiže na oružje i među njima i sami Čelebija. Nove pridošle snage Mostaraca stigoše u Ljubuški kraj baš onda kad je izgledalo da će pobunjenici pobijediti, ali u tom odlučnom momentu bijahu razbijeni. Prema Čelebijinim navodima, tom prilikom ovdje poginu oko 50 neprijatelja, a oko 70 ih bijaše zarobljeno. Međutim, s osmanske strane ovom prilikom je na bojištu palo svega 7 (!) boraca.¹³

Smatramo, da svi navedeni istoriski podaci mogu da dokažu našu tvrdnju, da se Ljubuški kroz cijelo ovo vrijeme razvijao samo kao tvrđava, a da još nije imao uslova, a ni potrebe da postane i stalni sudsko-administrativni centar ovog područja (kadiluk).

Zbog nedostatka istoriskog materijala o ovom području vrlo je teško govoriti, kad je i kojem je sve kadiluku pripadao ovaj teritorij za vrijeme osmanske vlasti. Prof. Hamdija Kreševljaković i prof. Hamdija Kapidžić ovako pišu o ovom pitanju: »Do pada Imotskog pod Veneciju 1717 ovaj kadiluk se zvao Imotski, a nakon toga prozvan je Beklije-i Imocka (Ostatak od Imotskog). Prvi put se spominje 1576. U sastavu ovog kadiluka bilo je ponekad Duvno. Poslije 1717 sjedio je kadija u Ljubuškom. Ljubuška kapetanija je osnovana prije 1716.«¹⁴

Mi smo, međutim, došli do sljedećih podataka, koja će nam bar donekle moći osvijetliti ovo pitanje: U nekoliko turskih isprava iz 1502, 1508, 1523, 1524, 1525, 1528 godine koje se odnose na samostan u Makarskoj, izričito se spominje, da je Makarska u to vrijeme bila u sastavu Mostarskog kadiluka i većina ovih isprava izdana je baš od nadležnog mostarskog kadije.¹⁵ Prema tome, ako je već Makarska spomenutih godina bila u sastavu Mostarskog kadiluka, prirodno bi bilo da je i Ljubuški sa svojom okolinom tada pripadao ovom kadiluku.

¹¹ Evlija Čelebi, Seyahatnamesi, sv. VI, str. 480.

¹² Isto.

¹³ Isto, str. 486—487.

¹⁴ Hamdija Kreševljaković i Hamdija Kapidžić, Sudsko-administrativna podjela Bosne i Hercegovine početkom XIX stoljeća, Istoriska-pravni zbornik, Sarajevo, br. 3—4, str. 250.

¹⁵ Ovi se dokumenti nalaze u Franjevačkom samostanu u Makarskoj, ali nemaju signature.

U sidžilu mostarskog suda iz 1631—1633 (1041—1043) ubilježena su dva dokumenta u kojima se spominje Ljubuški kadiluk. Jedan od njih je potvrda nekog Mehmeda, službenika, datirana polovinom marta 1633. (evail ramazana 1042 g.), kojom ovlašćuje Ali-bašu i Derviša-pisara da za narednu godinu, računajući od 1. marta 1042 po Hidžri, sakupljaju porez na voskarnice, na odbjegli robove, na izgubljene životinje i druge poreze na području mostarskog, konjičkog, duvanjskog i ljubušskog kadiluka.¹⁶

Drugim dokumentom neki Ali-aga — službenik takođe polovinom marta 1633 (evail ramazana 1042 g.) Hasan-agi, Aliji-ćehaji i Mahmudu-spahiji za 13.000 akči u zakup izdaje poreze na izgubljene životinje, na odbjegli robove, pčelinje košnice i na druge poreze na području nevesinjskog, ljubinjanskog, blagajskog, imotskog, ljubušskog i konjičkog (belgraddžik) kadiluka za narednu godinu, računajući od 1. marta.¹⁷

Međutim, sljedeći dokumenat pokazuje nam da 1653 godine, možuće, nije postojao zaseban Ljubuški kadiluk. Neki Mustafa te godine upućuje pismo mostarskom, imotskom i gabeoskom kadiji, u kome ih izvještava da je Matardži Salih postavljen da na području njihovih kadiluka, koji potpadaju pod Duvanjski vojvodaluk, u roku od 3 mjeseca, počevši od 30 januara 1653 g. (1 rebi-ul-evvel 1063) na uobičajeni način sakupi novčane kazne i badihave i da mu oni sa svoje strane budu pri ruci.¹⁸

Ako je 1670 g. Vitina bila u sastavu Gabeoskog kadiluka, sasvim bi prirodno bilo da je tad i Ljubuški, obzirom na njegov geografski položaj, pripadao ovom kadiluku. Nemoguće je da je Ljubuški tad bio u sastavu Imotskog kadiluka, kad je Vitina, koja se nalazi na relaciji Ljubuški—Imotski, u to vrijeme sigurno pripadala Gabeoskom kadiluku.

Imamo jedan podatak iz koga bi se moglo zaključiti da Ljubuški nije postao stalno sjedište kadiluka čak ni početkom četrdesetih godina XVIII vijeka. Naime, Mehmed, kazi-asker za Rumeliju, 1731/32 g. (1144) ovlašćuje nekog Danijel efendiju, da na području mostarskog, nevesinjskog, blagajskog, gabeoskog, imotskog i ljubinjanskog kadiluka provodi ostavinske rasprave iza umrlih vojnika i da ubire uobičajene takse i da mu ih dostavlja.¹⁹ Kako se ovim ovlašćenjem spominju skoro svi kadiluci današnje Hercegovine, da je tad Ljubuški imao zaseban kadiluk, pretpostavljamo da bi se u ovlašćenju i on spomenuo.

*

Hladna i tiha rječica, koja izvire i protiče kroz samu Vitinu, uvijek je predstavljala neizmjernu blagodat za ovaj vrući kraj. Izgleda, da su baš u znak zahvalnosti prema ovoj rječici već odavno u narodu stvorene priče o njoj i održale se sve do danas. Takva se jedna priča odnosi na fantastični postanak ove rječice. Po ovoj priči nekad u davna vremena čobanica Manda čuvajući stado prela je i preslicu zabolala u zemlju. Kad krenu kući, išćupa preslicu, a, na njeno čudo, na tom istom mjestu proteče ova rječica, koju narod po spomenutoj čobanici nazva Mandicom. I danas se ovaj naziv održao u narodnoj izreci: »Od Utvice do rike Mandice bilo je 77 čilita.«²⁰

¹⁶ Orijentalni institut, sidžil br. 1, 43a.

¹⁷ Isto, 44b.

¹⁸ Orijentalni institut, sidžil br. 3, 26a.

¹⁹ Isto, sidžil br. 2, str. 25.

²⁰ Ovu sam predaju čuo od mještanina Gudelja.

Stanovništvo ovog kraja danas ovu rječicu naziva Vriještica. Međutim, naš dokumenat dokazuje da je ova rječica za vrijeme osmanske vlasti nazivana Vitinom. Ovaj se naziv bio održao čak do kraja prošlog vijeka. 1891. g. Fiala Franjo ovu rječicu spominje pod imenom Vitina.²¹ Vrlo je čudno, kako se u zaborav dalo ime Vitina, a u široku upotrebu tako ušlo novo ime Vriještica, da su danas vrlo rijetki i pojedinci, koji bi znali da se ova rječica nekad nazivala Vitinom.

U narodu postoje nekolike predaje o postanku imena samog mjesta Vitine. Jedna od njih veli, da je u ovom mjestu Herceg Stjepan održavao vječanja sa svojim saradnicima. U ondašnjem govoru, u ikavici, riječ »viješnici«, možda, se izgovarala »vitnici« i da je otuda došao i sami naziv mjesta Vitine.²²

Po drugoj predaji, u prvim danima uspostavljanja osmanske vlasti u ovom kraju, dođe do oružanog ustanka pograničnih Dalmatinaca protiv Osmanlija. Neki Dalmatinac po imenu Vitina organizuje ovaj ustanak. I kad ustanici zauzeše ovo mjesto, po organizatoru ustanka Vitini i samo mjesto dobi naziv.²³

Neki su, međutim, naziv ovog mjesta dovodili u vezu sa latinskom rječju »vita«, odnosno s talijanskom riječju »la vita«, tumačeći, da je zbog ljepote i udobnog života ovdje i samo mjesto dobilo ovo ime.

Na osnovu gornjeg hudžeta, mi pretpostavljamo, da je Vitina svoje ime dobila po istoimenoj rijeci Vitini, kao što je slučaj kod postanka imena mnogih mjesta i cijelih krajeva, koji su nazvani po rijekama, koje kroz njih protječu.

Na Vriještici, u blizini samog njenog izvora do nedavno postojale su dvije mlinice, o čijoj su prošlosti mještani znali samo toliko, da su vrlo stare. U ovom se hudžetu spominje Donja mlinica. Iz ovakve stilizacije da se zaključiti da je tad postojala i Gornja mlinica i moguće da su se ove obje mlinice nalazile pri samom njenom izvoru. Znači, da su ove dvije mlinice bile sagrađene prije 1670 g. kad im ovdje nalazimo spomena. One su bile od neizmjerne koristi za cio ovaj kraj, jer su kroz dugi vremenski period svoga postojanja bile glavne mlinice u ovom kraju.

*

U hudžetu je spomenuto, da je Neslihanā svome mužu Zulfikar-agi, između ostalog, poklonila i jedan vinograd od 30 motika loze. Ovaj nam podatak dokazuje, da je u to doba vinogradarstvo u ovom kraju bilo dobro razvijeno. Jedan vinograd od 30 motika loze, ili drukčije izraženo, od 15.000 čokota i danas pretstavlja rijetkost, a eto prije 283 godine ovdje je bilo ovako velikih vinograda. Baveći se specijalno pitanjem vinogradarstva u Hercegovini za vrijeme osmanske vlasti, mogli smo utvrditi, da je ne samo okolina Ljubuškog, nego i mostarska i konjička okolina već u XVI i XVII vijeku imala dobro razvijeno vinogradarstvo.

Osim ovih pitanja, koja su u vezi sa navedenim hudžetom, na ovom mjestu dotaknućemo se i još dvaju pitanja o kojima nema spomena u ovom dokumentu, ali bi bila interesantna za proučavanje prošlosti ovog mjesta.

Jedno je od njih pitanje gradnje postojeće džamije u Vitini. K. Gujić je 1939 g. o tom pisao: »Sadašnju vitinsku džamiju sagradio je Alibeg Kapetanović između

²¹ Fiala Franjo, O vegetaciji kotara Ljubuškog, GZM, III., str. 145.

²² Ivan Zovko, Odakle je postalo ime »Vitina«, GZM, IV., str. 90.

²³ Božo Pavlović, Vitina — budući grad i odmaralište »Sloboda«, Mostar, 1953, br. 17, str. 5.

1856—1858 godine. Prije 1858 godine Vitina nije imala džamije, pa su u to doba vitinski muslimani klanjali na mjestu zv. sofi pod otvorenim nebom, i to pokraj samoga vrela rijeke Vriještice.«²⁴

Mi smo proučavajući ovo pitanje došli do sljedećeg rezultata. Vitina je vrlo staro naselje, koje je samim osvajanjem ovog kraja od strane Osmanlija, zajedno sa Ljubuškim, postala važna strateška tačka i tvrđava prema zapadu. Tu je postojala oružana posada i živjelo je nešto stanovništva. Kao i drugdje, gdje su Osmanlije dolazile i duže se vremena njihove vojske zadržavale, podizali su džamije za potrebe vojske i samih mještana. Zbog toga bi razumljivo bilo da je u Vitini već od prvih godina osmanske vlasti u ovom kraju sagrađena džamija. Navedenu tvrdnju, da je spomenuta sofa sve do 1858 g. bila jedino mjesto u Vitini za vršenje molitve, smatramo neosnovanom.

U turskom natpisu, koji je stajao nad ulazom u ovu džamiju, stoji da je 1856 godine popravljena ova džamija, a ne kao što K. Gujić tvrdi, da je tad ona sagrađena.

Osim toga, i činjenica da ova džamija ima kupolu, ukazuje da je ova građevina starijeg datuma. Naime, utvrđeno je, da skoro sve bosansko-hercegovačke džamije s kupolom potječu iz XVI i XVII vijeka, osim džamije Husejin-bega Gradašćevića u Gradačcu i Ali-paše Rizvanbegovića na Buni, i još dvije travničke džamije koje datiraju iz XIX., odnosno s početka XX. vijeka.²⁵ Mišljenja smo, da bi ovu džamiju, kao 35 bosansko-hercegovačku džamiju s kupolom,²⁶ trebalo staviti pod zaštitu države.

*

Naš veliki pjesnik Derviš-paša Bajezidagić Mostarac, koji se može mjeriti s najvećim klasičnim pjesnicima turske književnosti, ispjevao je sljedeće stihove povodom gradnje jednog veličanstvenog dvorca u Vitini:²⁷

سليم انسا او كان لطف يارا	بنا قیلدی بو کافی جان فزایی
مزين ايلمش آني سـررايا	صو وزره کرچه نقش اولز وليکن
بهانه اولدی بوجای دلارا	ضیافت قیلیمچون خاص وعای
بو عالده اولوپدر جنت اسا	بو قصری قصورک یوق نظیری
قصوری یوق بو قصرک های جانا	جو اتمام اولدی دیسدم اکه تاریخ

۱۰۱۱

²⁴ K. Gujić, Kalendar »Napredak«, 1939, str. 167.

²⁵ Hamdija Kreševljaković, Džamija i vakufnama Muslihudina čerkrkčije, Glasnik Islamske vjerske zajednice, Sarajevo, 1938, poseban otisak, str. 4—5.

²⁶ Prof. H. Kreševljaković u svome spomenutom radu ovu džamiju nije uvrstio među bosansko-hercegovačke džamije s kupolom.

²⁷ Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu, Tarihi Enveri (Kadićeva Kronika), sv. III, str. 105.

U slobodnom prevodu to znači:

Selim-aga, taj rudnik ogromne dobrote,
Sagradi ovaj objekat, koji raspoložu je duše.
Iako ga ne sagradi iznad rijeke,
Zato on ukrasi ovaj dvorac.
Ovo mjesto, koje pruža razonodu,
Postade sredstvo za ugošćavanje odličnika i pučana.
Ovaj dvorac, bez mane, kome nema slična,
Na ovom svijetu postade kao raj.
Kad bi dovršen, ispjevah mu kronostih:
Dušo, ovaj dvorac nema mane!
1602/3 = 1011 g. po Hidžri

Ko je bio Selim-aga, koji je sagradio ovaj dvorac, nismo mogli utvrditi. Mo- guće, da je ova ličnost identična sa kapetanom Selimom, ocem, u dokumentu spo- menute Neslihane, koja je, izgleda, baš od njega i naslijedila spomenute nekret- nine u Vitini i sa Selimom, gabeoskim kapetanom (1620—1630 g.).

Ne samo gornji stihovi, nego i činjenica, da je veliki pjesnik i bivši namje- snik za Bosnu i Hercegovinu ispjevao ove prigodne stihove, jasno svjedoče o sjaju ove građevine, koja je, kako izgleda, služila kao musafirhana za mnoge prolaznike kroz ovo romantično mjestance, bez obzira na njihov društveni položaj.

RÉSUMÉ

UN APPORT À L'ÉTUDE DU PASSÉ DE VITINA

L'auteur de l'article, se basant sur un »houdjet« de kadi de 1670 et quel- ques autres données élucide quelques problèmes touchant l'histoire de Vitina près Ljubuški. Il démontre ainsi qu'il n'y avait pas un »kadiluk« de Ljubuški spécial et permanent jusque — à peu près — vers 1740: la région appartenait à cette époque à l'un ou à l'autre »kadiluk« voisin, car c'était un point stratégique très impor- tant pour la Turquie vers la Dalmatie. C'est pour cela qu'il était impossible d'y développer un centre administratif et juridique. L'auteur y démontre, en outre, que Vitina reçut son nom de la petite rivière homonyme qu'on appelle aujourd'hui Vriještica; que la viticulture y florissait au XVIIe siècle: il démontre qu'elle est de beaucoup plus âgée.